

8/49

388 (2)

M.M.Sehlodimela.

1/13

0-1b

Childhood & games, Molemas tribe.

K34/49

1

13. Byana.

Bana pele xa xe ba xodile ba hlwa ba raloka ka xabo bona letsatsi la moka. Ba hlwa ba dira dintlwana tsa bona tsa xo ralokela xongwe ba hlwa ba epela dikosa xe ba lapile baya nokeng xo bopa dintlo, le kaxae ba bopa, xomme ba hlwa ba apoa maaswa a maraxa. Bontsi bya tse diwaxo ke bana xe ba le tee ke xo soma mesomo e menyenyane, kudu-kudu ke dikapo, le mediro ye ba e kwaxo xo batswadi ba bona.

Aowa, bana xe ba seso ba xola xa re kxone xo ba ruta direto, ka xore di bothata, fela a ka no di tseba kaxe a e kwa re mo reta, xoba xe re reta yo mongwe, fela xe a dutse a xola nyalo o tla no tlwaela xo reta a ba a reta le yena, rena ka sa xeso xo reta xa re rute ngwana o tla no kaxe re dutse re mo reta ka malatsi xomme le yena o tla ba a kxona.

E, dithai le dinkano ngwana o di tseba ka xo rutana le dithaka tsa xaxwe, basimane le banenyana badi raloka xamoraxo xono xo etiswa. Dinkano kudu-kudu xo ruta basadi le tsona dithai ba di ruta bana ba bona. Fela bana ba rutwa dilo tseo e se banenyana, ba banyenyane. Le dikhubye ba di raloka xono e matsitsoa, ba re xo kxera ba thseisana ka ditaba tsa xo thakxatsa rena basotho

2

ngwana xa se wa motho motee ke wa mang le mang. Xe byaloka Nkoana a e byale e se bopapa lekxoareng, xe a ka khumana lekxoareng a dia dilo tsa xo se tsebalexe a ka no motia xe a rata, xomme a tle a tsebe xore taba ye ke phoso, ke mokxwa wo re khumanaxo xore melaonyana ka mokana xa yona e rutwa ngwana ke mang le mang.

Xa o bone byalo ka teboxo a e byale mokxekolo yo mongwe le yo mongwe o swanetse xore a mo tsabe a mo dire koko, byalo ka mokxekolo maratari, xe a ka tla xo Teboxo a re tla ke taxe fola motloxolo, o swanetse xo ya, le xe mo roma o swanetse xo ya o tla

tla a lemoxa meloko ya xaxwe ka moka mola a xodile o tla botswa ke batswadi ba xaxwe. Bana xe e sa le ba banyenyane bona ba hlwa ba epela dikosa, ba tia dinketo kosana ye n'gwe ya xe banenyana ba banyenyane ba e opelaxo xe ba tia dinketo se:-

Ea re:

Tsoditso se tswa Botoka,
 Setswa botoka, wena kxwedi tuwe
 Kxwedi tuwe, wena o tswa kae?
 Kxwedi tuwe ke tswa malong
 Kxomo tsa mohlape re thupile
 Re thupisetswe ke tserre thungwa
 Ra nthsa pholwana ra thlaba
 Thungwa. Ra re ke dipitsi dietla
 Thungwa. Dilo isa misito mexolo thungwa
 Tserre, bo mma ba ile be
 Tserre ba ile phala-Borwa
 Tserre Phalaborwa xa Malatsi.....
ii.....i.....i.....

3 Bana bona matseare ka moka xa ba khutse xa ke re ba hlwa ba apea maraxa, ba bopa bana ba motsopa e dio ba kxakxati xe ba ka re ba e sa raloka ba bona Mantlopedi a feta ka xodimo o tlo kwa banenyana le basimanyana ba epelela kosana ba re:-

Mantlopedi..i kxetha dipholo
 Pholo tsa borwa;
 Bangwe ba kxethile pholo tsa bona.
 Le xe ba ka re ba e ka moraxo xa dintlo
 ba bona Sexotsane ba se epelelela kosana ba re:
 Sexotsane Sexotsane
 Bele-betsa-bele-betsa mphoxo
 Sa-Mokxadi-sa-Mokxadi belebetsa mphoxo.

Le sona o tla nama wa bona se setse se bina, basimanyana xape le bona ba dira byalo. Basimanyana bona xe ba thanthse nyana ba hlwa ba disa dinamane, ba okana ka xo bopa dikxomo tsa motsopa.

Xe basimanyana ba ka re ba disitse dipudi xoba dinamane ba bona tsa bangwe di tsene tsemong ba epelela kosana ya xore:-

Bele-bele dia ja

Xa di je dia hlaxola

Monye wa thsemo o ile be a tle a tie-tie ka serobo madi a tswe le ka melomo nangwe a tswe le ka ditsebe.

4 Basimanyana bona ba tswenyana xe yo mongwe a se yo disa a le maxwe ba tla re xe ba boya ba mo epela kosa ba re:

Masia xo dia ----- pudi thoko

A bolaya noxa----- pudi thoko

A re ke mmutla---- pudi thoko

A fa mmawwe----- pudi thoko

A tima papaxwe--- pudi thoko.

N. B. Yo motee ke yena a rexo masia xo disa xomme bontsi bya latela ka xore pudi thoko ka xo no isetsa pele.

L, banenyana le basimana ba etisa xo tee, ba thlakana xe ba raloka dithaloko tsa xo swahlana epela dikosa, dinosi le tse dingwe kosana e ngwe e epelwaxo ke basimana le banenyana ke ya xore:-

Mamosepele-sepe-sepe

Bangwe ba re: Sepe le sepe

Yena: bana ba ka ba hwile bohle-bohle

Sepele-sepe

Xo setse Mokxadi le Matome

Sepelesepe, xomme bae raloka ba swarane maxetla ka moka xa bona ba hlomexane, ba babedi ba e ka pele ba swarane le bona ba isitse matsoxo xodimo, bam swara wa moraxo-raxo ba re xo yena

"Le Ina?" Motsatsi

Papaxo le mmako ke bo mang? A re.....

Ngwedi le letsatsi o rata eng? A re

ke moka o biwa kxakala xo fihlela xe ba felelela ka moka.

5 Mosimane le banenyana xe ba xotse banenyana ba rutwa tsa bosadi ke basadi, mosimane xe a xotse re mmona ka maseka a matanyetsa a mararo a a aparaxo hlakung ya leoto, le xona mosimane re re o xotse xe a ekwa molyeng. Xomme xe a xoxoxa xo hlabiwa dikxomo, xomme xo a binwa. E ba dula thoko beke tse tharo, ba isa ja mekxotho.

Le ngwanenyana xe a xotse xape, ba mo epelelela a laiwa melao ye mexolo ya sesadi, ngwanenyana xe a xotse a kxohile o lo bexiwa ka meetseng xe a kwile le yena o dula thoko a tlotse ka letsoku nmele beke tse pedi a kxona a kwela ntle. E, xe ngwanenyana xotse xo diwa mekete xwa binwa.

Basimane le banenyana ba tlwaelana dikoseng dinakeng, menyanyeng le meketeng ya dikxopa.

E, banenyana le basimane xe ba ka hlakana naxeng ba ralokisana xe ba rata. E, basimane le banenyana ba dumeletswe xo kxethana xomme thsupo e ka no ba selo se sengwe le se sengwe, xo xongwe mosimane a ka no tsea moruka xoba benkele ya ngwanenyana le ngwanenyana a ka no tsea benkele ya lesoxana xe a rata.

6

31. Dinorwane.

Tsa banenyana ba babedi.

Xo be xo ena le monna yo mongwe a ena le mosadi wa xaxwe, byale ka tsatsi le lengwe mosadi yo a hwa, a hwa a na le ngwana yo motee wa ngwanenyana. Eyale monna yo a beka mosadi yo mongwe,

xomme a ba le ngwana wa ngwanenyana le yena. Mosadi yo a sala a tswenya ngwanenyana wa thsiwana nokeng xo ya yena, dikxonnyeng, xo setla, xo apea, xo feela malapa, xo hlatswa ditelo mesomo ye ka moka e be e songwa ke ngwana yo wa thsiwana. Yola wa xaxwe yena a dio hlwa a raloka le bangwe, a ya dikoseng, xe a buile a hlwa a etokeleletsa meroka ya xaxwe a dutse, byale ka letsatsi le lengwe ngwanenyana yo wa bo mmxwe ba xo phela a nama a bekwa, xe a fihlele boxadi ya dio ba tswii xo setla a sea kxone, xo apea a re ke ya apea a apea dipotsa, xo feela xo rwaela dikxonye xo sena le mosomo wo a o kxonaxo. Byale ka letsatsi le lengwe a re xe a setla a epela kosa a re:-

Khii-kea setla-khii

Ke kea setla khii

Ke tswa xeso ke sa setle-khii

Kea setla khii

Ke le moloketse wa meruka-khii.

A re a e sa riyalo a dio bona meetse a re kxapa-kxapa a tsena ka molomo wa ntlo, yena a no re kea setla-khii, Yo! Ke tswa xeso ke sa setle-khii, kea setla-khii, ke le moloketse wa meruka-khii kea setla-khii meetse ale a nama a mo re bipi-bipi-bipi a ba a koma ka melala, a feela a epela kosana ya xaxwe, xo fihlela a bile a mo kxama, a mmolaya. Yola wa thsiwana le yena a bekwa ka xore yena tsa mesomo o be a setse a di tlwaetse a re xo fihla boxadi a re kxorokxa, a soma mesomo le mesongwana a nama a etoletse boxadi bya xaxwe ka xo ephsina.

Phukubye le Tau.

Kxale-kxale o rile e tau, tau ye e se boxale e dio ba kotsi, e be e sa palelwe keselo. Byale ka letsatsi le lengwe botsofadi bya e tlela, meno a fela, dinala tsa kukubexa, le mokokotlo o

dula o kxwathame, byale tau ye ya thobela xe bona e setse e tswenyexa, ya nama ya xopola maano, ya nama ya botsa batsetana ba yona ka moka xore ba ete ba botsa diphoofolo ka moka xore kxosi e tsene molekong wo moxolo wa bolwetse xomme ya laela diphoofolo ka moka tse mokwelaxo bohloko le xo mo nthsa bodutu diphakise ke seso ka hwela ruri. Xomme diphoofolo xe di ekwa xore kxosi e ya lwala, dingwe tsa kwa di rwele dithebele tsa xo yo lamolela kxosi diphoofolo xe di tletse kxorong ya laela motseta xore xo tsene ka e tee ka e tee ka xore xa ke rate seriti xe ke lwala xomme lentlo ke e nyenyane e ka tlaala xomme diphoofolo tsa dira byalo di tsena ka e tee ka e tee xo fihlela xe di felela, xe di tsena di be di sesa tswa di namile di llwe ka ntlong ya tau. Byale xosasa xo seso xo sepele-sepele dilo ka ntle, phukubye le yonaya rera xore e ka kxona le yona e ye xo hlola bolwetsi bya kxosi, ya re nka solwa ke bangwe xe kesetse ke e tee bangwe ba ile ka moka xomme xe e fihla ya makatswa ke xe e bona dilabe tse dintsi molomong wa ntlo ya kxosi e le dilabe tse ditala, phukubye ya tlaala maseme ya lemoxa xore dilabe tse ke tsa nama ya nama ya thlokomela fase mabung a boleta xo bona xaeba mehlala ya diphoofolo tse di tlilexo maabane e tswetse kantle ya bona xore mehlala ke ya xotsena fela, ya xo tswa xa e xo ya nama ya re kua kxakala tsora, ya re xo kxosi:-

"Thobela, xo byang kxosi?" Le letse byang? Tau ya re aowa motloxolo xa kea tsoxa selo, nna wena o mang motloxolo, batamela ke xo bone, xa ke xo bone, xa ke xo bene kea hwa, phukubye ya re aowa kxosi ke nna Phukubye. Tau ya re xo lokile motloxolo nko tle o mpetlolose ke lapile o tsela ka hlakore le tee, phukubye ya re aowa le xanamo ke dutse, nka se tle kea byexa, ke fahlwa ke mehlala, e a tsena xa e sa tswa, phukubye ya nama ya ema ya tloxa tau ya sala e le byalo ya nama x e bile xo pholoxa xa phukubye.

9

Lexokobo le lexotlo.

Lexokobo le lexotlo di ile tsa phexa khang lexokobo la re xo lexotlo xa re xaxe dintlo re tlo bona etsenaxo pula. Lexotlo la dumela lexotlo la xaxa ntlo, lexotlo la nama la epa molete, xola o feditse lexokobo la ema xodimo xa sehlare la bitsa pula, la epela kosa la re:-

Tulu-tu-tulu, tu-tulutu

Xa e boye medupe--le--

Tu-lu-tu, tu-tu-lu

Xa e boye medupe-le---

Pula ya nama ya na, e ye kxolo, ya re xo na, molete wa tlala meetse la tswa la ya xo lexokobo, la epelela kosana la re:-

"a mpulela monna

Wa mpulela monna

Ke napa ke omelela

10 Lexokobo, la nama la re lemati phamo lexotlo la tsena, la khumana mollo ka xa lexokobo xomme la biwa mollong, la oma. Ka xore e le esetse e le bosiu la otsela, xosasa xe bo sele lexokobo la botsa lexotlo xore xa re mpe re xaxe ntlo e byale ka ya ka ka xore ya ka xa e tsene meetse, lexotlo la re naase o tlo mpona o se bone nka ke maabane, la nama la re nna ke tlo ekepela molete la thoma xo epa molete wa manyoke-nyoke, la epa la isetse fase fase, e le xore ka moo xare le isetse kua le kua. Xe le feditse la botsa lexokobo la re byale o ka no bitsa pula, lexokobo la ema xodimo xa sehlare la epela la re:-

Tudu-tu, tudu-tu

Xa e boye medupe-le--

Tudu-tu, tudu-tu

Xa e boye medupe.

K34/49

Ya nama ya na, moletenyana wola wa lexotlo wa dio re ka meetse xa tee-tee pha lexotlo la tswa ka moleteng la ya xo lexokobo xo epela kosa, lexokobo la le bolela la re xo lexotlo ke hlwa ke xo botsa ke re xaxe ntlo bona pula e tlo xo bolaya, lexotlo la basa la bewa mollong la omiswa.

11 Ke bo sele xosasa lexokobo la re xa re xaxe ntlo ya xo swana le ya ka lexotlo la busa la re naase xona o tlo mpona ke tlo epa molete o moxolo lexokobo la bitsa pula xape-xape molets wa busa wa tlala, la tswa la ya xo lexokobo la epelelela kosana ya lona la re:-

Wa mpulela monna

Wa mpulela monna

Ke napa ke omela.

Lexokobo la re kae, ke hlwa ke xo botsa! La ko kore ke re wa mpulela monna, wa mpulela monna, ke nama ke omelela, monna ke nama ke omelela. Lexokobo la no re tuu xo fihlela xe lexotlo la batho le omelela ka phefo la hwa.

Basimane ba bararo.

E ile e basimane ba bararo naxa ka moka e be e se na meetse e omile e rile seule! Byale ka letsatsi le lengwe xe ba le madisong ba kwela dikxomo tsa bona bohloko xe di bolawa ke lenyora le bona le be le ba bolaya. Byale ba nama ba xopola maano yo moxolo a a nama a epela kosa a re:-

Marothi! Marothi!

Lekelela o wele fase

Pula ya nama ya na.

Byale wa bobedi a bitsa dikxomo tsa tla tsa nwa meetse. Byale wa boraro a re:-

K34/49

Fase we!

Fase oma---aa----

Fase oma o re tee.

Eyale fase xa oma xwa no ba byalo ka pele. Eyale xe ba fihla xae batho ba motse ba makala xe ba bona basimane ba thlapile, ba rile thaa le dikxomo tsa bona di kxotse ka xo nwa meetse, byale ba botsisa xore nna meetse le a hweditse kae a xo hlapa le xo nwesa dikxomo? Bona bare xa re a hwetsa felo ba re: Le rena re hlwa re swenyexa. Eyale masoxana a mabedi a motse a rera xo yo lalela basimane bao xe ba le madisong. Eyale xe ba le kua, ba kwa basimane ba re xa re direng tsela tsa maabane. Yo moxolo a nama a thoma a re:-

Marothi! Marothi

Lekelela lekelela o wele fase

Pula ya nama ya tla.

Wa bobedi a bitsa a bitsa dikxomo xore di tle di nwe meetse, tsa tla tsa nwa a mangwe meetse ba hlapa ka ona. Xe ba feditse wa boraro a epela kosa ya xo dira xore fase xo ome. Eyale fase xwa oma.

13

Eyale masoxana a le a mabedi a xomela xae xo ba botsa se ba se bonexo. Banna xe ba ekwa ba kxobakanthsa banna ba bangwe xore basimane bao ba sekiswe. Eyale bao ba se kxone le xo xanetsa ka xore mobitsi wa pula o swanetswe ke xo fiwa dikxomo tse lesome le tse nne (14). Eyale ba re xo fa dikxomo meetse yena o tla fiwa tse thseletsexo (6), Moomisi lelxopa. Eyale moomisi a befelwa kudu, xomme a re ke tlo bona xore nna mobitsi o tla e nesa byang, ke tla no omisa. Eyale bakxalabye le bakxekolo ba morapela ba mo botsa xore a se nyatse lelxopa, a ba a le dumela. Xomme a le beya ka ntlong. Eyale dikxomo tsa

masoxana a le a mabedi tsa hwa ka mphela. Byale xe lekxopa leo le le ka ntlong la kukumaha la palexa dikxomo, dipudi, dikoloi, le tse dingwe tse dintsi-ntsi, xomme mosimane eo a ba mokhumi yo moxolo ruri-ruri.

14

33. Dipapadi Dithaloko.

~~Tsike-ke-thaloko~~ ya basimane xe ba raloka yonaba thona ka xo nyaka kete ye kxolo, xe ba e khumane e a epiwa xomme xe e nthitswe e pharolwa ka mphaka ka boxare xore e ba nthekeletsana e botse. Diphatlana let sona di nyakwa, tsa betlwa ka ntleng, byale diphatlana tseo ba di bitsa manthsa kete e betlilwexo ya nthekeletsana ba e bitsa tsema, xomme basimane ba emiswa ke mohlala ba swere manthsa yo mongwe o ema kxolenyana a betsa tsema ela ya xaxwe xo lebanthsa le mohlala wa basimane xomme bona ba tlo betsa manthsa a bona xore ba e thlabe, yo a ethlabaxo o a xodiswa xomme ba tla no isetsa pele byalo.

Meruba le yona o ralokwa ke bakxalabye kxorong, le basimanyana ba raloka xe ba disitse, ba epa dinkotyana le xe e le lesome le tse nne (14) xomme ba nyaka mafsikana a manyenyane ba a bitsa ditoka, xomme o ralokwa ke dihlopha tse pedi e ka no ba bane xoba xo feta ka thoko e tee xore ba thusane. Xona le mehuta e mebedi ya meruba, ke wa Sekoni le wa Sesotho, wa Sekoni o thlolwa xabedi wa seotho o thlolwa xa tee. Xe ba ka lehlakoreng le lengwe bafentswe re re ba pyele.

15

Ka nkotyanyeng e ngwe le e ngwe xo na le mapikana a mabedi xe wa no thlaba mongwe xwa ba xwa sala dithokanyana di se ka e tsa e tee e tee, re di bitsa dipoxwana, xe xo setse e tee ya tse pedi xa ya swanela xo tsewa re re ke yona mma-xona.

Ya xo phepela: Mohla xo phepelwa banna le masoxana a felela ka marumo batho ba tlala kxorong xo boxa moraloko wo. Ba tswa ka o tee ka o tee ka o tee ba phepela ba tlala le kxoro. Xe mongwe a bolaille batho ba bahlano o be a thlaba fase xa hlano ka lerumo xe a phepela, batho ba moreta, le basimane ba phepela xe banna ba feditse bona ba phepela ba swere dipatla, le xona xa ba thlabe fase ka tsona.

Ya xo swahlana xoba xo fumana yona e ka ralokwa ke basimane le banenyana ba beelana mekxano ya xore xe ba thsaba ba se ithsele xomme xe ba kitimisana byalo, ya kxomiwaxo kaseatla ba re ke "Seno", xe o ka re o kitima o thsaba wa thsela mokxano wo ba o beilexo la re ke "Seno" ka xore o setse xe ba rata xo tloxa ba swanetse xo bolela ka moka xore byale ke senyela. Mokitimisi o swanetse xo tia matla, xore a sware yo mongwe ba seso ba tloxa, xe a ka re a swara yo mongwe a khumana a setse a khunne le lekhuto ka lebyanye xa a sa na tokelo ya xo mo swahla ke moka ba tlo re se xonyetse! Diboko di tlo lala di xo ja!

16

Ya xo siana ke ya masoxana xe ba tsoma, xe yo mongwe wa bona a ka re, "Moxoroxela"! ba tlo tloxa ka lebelo le lexolo ba lebile xae yo a fihlaxo pele o a retwa.

Ya kxororo yona ke thaloko e ralokwaxo ke basimane, banenyana le basadi xo yona xo nyakexa mokxopi - mokxopi ke patlana e telele e bexo byalo ka ee:-

Xomme xo nyakiwa thatana ya kxokolwana ye ba rexo ke kxororo baraloki ba itiya kxororo ka mokxopi xo dirwa dihlopha tse pedi, xona le fa e tielwaxo xona xo xobedi, xe kxororo e fihlile xona mo ba re e nwele!" . Sehlopha se sengwe se nosa fa se xotixe thilexo. Thaloko ye e rerwa ke dingaka xe e nyako tswa, xomme ba ba fenyaxo bangwe ba re xo tla na pula

e kxolo xo bona.

17

Khantsetse, ke ya banenyana ba ba ralokaxo ka dihlopha tse pedi, xo kxethiwa yo moxolo xo bona ba re ke mma-bona yena o ba ema ka pele bona ba le ka moxo, yo mongwe wa sehlopha sa bobedi o tla itira pekwa xomme a leke xo tsea yo mongwe wa ba le mma-bona o tla ba thsireletsa ka xo ba ema pele xe a elalo o epela nabo a re:

Khantsetse axe Mmalexodi

Khantsetse axe Mmalexodi.

~~Xo xo opelewa~~ o tla leka xo tsea ngwana xe a ka kxona xo tsea yo mongwe wa bana, sehlopha se fentswe. Byale xo tla dira bona bo Mmalexodi.

Ya xo khutelana, ke ya basimane xe ba disitse ba khutelana xomme yo a nyakaxo a re a se mmone o tla re nonyana, nonyana letsa molodi! Yena o tla re tswio! Xomme o tla ya a ko hwetsa, byale xo tla ya yo mongwe, byalo byalo.

Ya Mantswantswane, yona ke ye kxolo, e dirwa ke banenyana. Bona ba rera xomme ba kxetha bana yo mongwe le yo mongwe o kxetha ngwana ka lapeng le a le rataxo xomme le basimane bakxethwa xore e x be banna ba bona. Basimane bao ba banna ke bona ba xaxaxo dintlo tsa basadi ba bona. Bona ba dilafase bana ba thusa ka xo tla le dibyana tsa xo somela le xo ya dinokeng. Batswadi le bona ba ntsetsa yo mongwe le yo mongwe wa bana mabele ditloo, ditlodi, matswai le disebo. Banenyana ba swanetse xo solela bana le banna bao ba kxethilexo maxobe xore ba je, xo jelwa naxeng dibeke tse pedi, xantsi ba re ke beke e tee mohla difedile ba sola tse dingwe ba ya natso xae ba bitsa batswadi le bakxekolo xore ba tle ba je. Ka moraxo ba foatlalala ba ya maxae a bona.

18 molao wa papadi ke xore motho xa swanela xo thsela melao ye e beilwexo papading. E, tse dingwe dithaloko di bapalwa ka dihlopa, xomme tse dingwe xa di byalo tse byalo ka xo swathlana le xo tlala xona xo tawa ka o tee ka o tee. Xe ba bangwe ba phadilwe ba epelwa kosa ba thsexiwa. Xona let se dingwe dithaloko tse diswanetsexo xo ralokwa ke batho bohle, ke tse ba rexo di tlisa mahlatse le pula naxeng.

N. B. Dikosanatsa banenyana ke di rgwadile xo B Byana ke bontheitse ka xo s waya ka "Pencil".

END. S 388.